

TIN LEMAC

Društvo hrvatskih književnika Zagreb

izvorni naučni rad

(Re) definiranje stilske obilježnosti u književnom tekstu

Sažetak: U ovome se radu raspravlja o kategoriji stilske obilježnosti u književnom tekstu. Ta je kategorija prvotno prisutna u lingvističkoj stilistici i obilježava status neke jezične jedinice koja se pojavljuje u otklonu od gramatičke norme nekog jezika. Njezino preuzimanje i razrada u književnoj stilistici nalaze nekoliko spornih mjesta o kojima se raspravlja u tekstu. Nakon rasprave o legitimnosti i održivosti takve analitičke metode u književnoj stilistici, nudi se teorijski prijedlog kako bi trebalo navedenu kategoriju redefinirati i uporabiti u analizi književnog teksta. Teorijsko-metodološki okvir rada sastoji se od lingvostilistike, književne stilistike, poetike, stilističke kritike i estetike.

Ključne riječi: stilem, lingvostilistika, književna stilistika, analitička metoda, retoričko, izražajno

1. UVOD

Stilska obilježnost jedna je od temeljnih kategorija lingvostilistike. Njome se služimo u akademskoj i pedagoškoj praksi. Njezina je primjenjivost jako složena, a namjera pisanja ovog rada kao i promišljanja ove problematike leži upravo u tome. Kako se često susrećemo s izravnom primjenom te kategorije u književnosti, iako je ona vrlo dosljedno provedena u jeziku čemu svjedoče starija lingvostilistička istraživanja, promišljanje nas je dovelo do toga kako se u tom korpusu značaj i doseg te kategorije moraju ograničiti i preciznije

zadati. Cilj rasprave u ovom radu upućivanje je na neke od temeljnih definicija te kategorije, polemika s njezinim nekritičkim prijenosom iz lingvostilistike u književnu stilistiku, analiza lingvostilističkih studija o jezicima pojedinih književnika, izvjesna korekcija analitičkih zadanosti te metode za književni tekst i prijedlog drukčije metode kojom bi se navedene teze usustavile i pružio koherentniji sustav kategorija. Ta se metoda ispituje na jednom proznom i poetskom tekstu i time obilježava njezin doseg, kao što se u *Zaključku* sumiraju stare i nove teze u točki nekog novog, možda i drukčijeg polazišta.

2. RASPRAVA

Stilska obilježenost često se naziva stilogenošću, stilematičnošću, stilskom obojenošću, dok se temeljna stilistička jedinica koja generički obilježava lingvostilističku razinu naziva stilemom. S jedne strane, izjednačavanje stilske obilježenosti i stilske obojenosti sasvim je valjano iako se imenica *obojanost* koristi kao slobodniji oblik zamjenskog pojma za već definiran pojam obilježenosti (taj se termin posebno koristi u hrvatskoj lingvostilističkoj tradiciji), dok se pojmovi *stilogenost* i *stilematičnost* rabe vrlo neprecizno. Stilematičnost predstavlja jezično-stilsku jedinicu koja je stilski obilježena, dok stilogenost njezin stilski efekt (Mistrík 1987: 14). Stilem kao jezično-stilska jedinica jedinica je koja se nalazi pod uplivom stilske obilježenosti.

Što se tiče približnih definicija navedenih kategorija, Rikard Simeon (1969: 217) u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih termina* stilem pojašnjava kao “riječ, izraz ili konstrukcija kojom se označava element stila, u širem smislu način ili upotreba stila svojstvena nekom autoru, stilska osobina nekog pisca, narušenje kontekstualne norme, elementi koji sadrže dodatnu stilsku obavijest, ekspresivno, efektivno i estetsko isticanje”, dok za stilsku obilježenost (naziva je obojenošću) kaže da je “ekspresivno svojstvo lingvističkog sredstva koje se slaže na njegovo osnovno, predmetno, logičko značenje”.

Iako Simeonove definicije baštine veliki dio stilističke tradicije (odvajanje stilistike i retorike, teoriju otklona i teoriju dodatne obavijesti), u njima postoji nekoliko nejasnoća.

Kad se kaže da je stilem u širem smislu način ili upotreba stila svojstvena

jednom autoru ili stilsku osobina nekog pisca, kategorija se iz primarne lingvostilističke definicije prenijela u književnu definiciju. Njezin formalni nedostatak stoji u tome što su stilemi uglavnom mikrostrukturalne kategorije, a sadržajni u tome što stil jednog pisca obilježava znatno više nego puki zbroj stilema. Narušenje kontekstualne norme također je dio definicij koji ne sadrži objašnjenje pojma norme. Nije jasno radi li se o gramatičkoj ili književnoj normi premda ova potonja sama po sebi ne postoji osim ako je ne izjednačimo s literarnom konvencijom ili nečim sličnim. Također, pridati stilemu efektivno, ekspresivno ili estetsko isticanje znači uvesti ga u službu triju raznorodnih disciplina; jedna je književna kritika, druga stilistika, treća estetika. Te su paradigme glede svojstvenih konceptualnih zasada bitno različite iako se približavaju jednakom predmetu tumačenja. Apsolutizacija temeljne kategorije koja stoji u jednom sloju teksta, tj. stilskom u estetskoj ili stilskoj konceptualizaciji gotovo je nedokučiv znanstveni poduhvat.

Pišući o primjeni lingvostilističke metodologije na jezik književnosti, Krunoslav Pranjić (1968: 71) naglašava kako je stilem “formalna naznaka neke jezične pojave koja služi za potencijalno pojačavanje izražajnosti”, a stilsku obilježenost (u značenju *stilogenost*) “ocjena je funkcionalnosti stilema pri čemu nije svaki stilem stilogen ni svaka stilogenost stilematska.”

U sagledavanju stila kao otklona od norme (stil kao skup varijanata, a norma kao jedna varijanta zadana standardnim jezikom), Ivo Pranjković (2005: 75-82) definira stilsku obilježenost (izjednačavajući je sa stilogenošću) kao “izbor i usmjerenje pozornosti na manje običnu, manje automatiziranu i manje pravilnu varijantu”, dok se otklon definira prema “uobičajenom, svakodnevnom i automatiziranom”. Sama ta varijanta nije stilogena samim time što je varijanta, već “stilogenost postoji kad postoji izbor”.

Oba navedena uvida, iako stvorena iz različitih paradigmi, pružaju dragocjena saznanja o stilskoj obilježenosti potrebna za ovaj rad prije svega jer se navedene kategorije dinamički, a ne statički ispisuju. Pod pojmom *dinamički* mislimo na njihovu relacijsku narav. Kritika koja se može uputiti Pranjiću pitanje je jasno definiranog kriterija određenja stilematičnosti i stilogenosti koje ne bi ovisilo o senzibilitetu i čitateljsko-interpretativnim kompetencijama stilističara.

Što se tiče određenja funkcionalnosti stilema, Pranjčić (1968: 161 – 163) je određuje pomoću načela ekonomičnosti, stilističnosti, frekvencije u jeziku, te povijesnog, situacijskog i socio-psihološkog konteksta vremena obrađena u djelu. Na sličnom tragu, Marko Samardžija (2003: 143-147) govori o leksostilemima i semantostilemima kao jedinicama čiju stilogenost nalazi u govoru pisca, prostornim karakteristikama u kojem su smješteni djelo i autor te samih jezičnih zakonitosti iz kojih se izvodi stilematska jedinica. Lingvostilističke studije o jeziku nekog autora najčešće se povode time da stilematičnost i stilogenost definiraju jezičnim zakonitostima čime se lingvostilistička metoda izravno uključuje u razmatranje književnog teksta (Sović 1982, Čunčić 1980, Bogdan 1977).

Iz navedenih sumiranih teza uočavamo kako se autori orijentiraju na dvije razine; jedna je izravna primjena lingvostilističke metodologije na analizu književnog teksta, a druga je izricanje nekih formalnih karakteristika autora i djela što se dosljedno provodi pozitivističkom metodom izjednačenja autora i njegove biografije što se nadalje prenosi u analizu djela. Ne poznaju se jasno razlike autora i subjekta (pripovjedača, lirskog subjekta) te djela i teksta.

Snažna kritika upućena lingvostilističkoj metodi, a napose njezinoj primjeni u analizi književnog teksta stoji u studijama Ljubiše Radenkovića i Radoja Simića. Radenković u studiji *Lingvostilistika i strukturalizam u nauci o književnosti i nastavi književnosti* (1974: 61) govori kako su nedostaci ove metode potpunije sagledavanje piščeve vizije svijeta koja daleko nadilazi razinu analize jezika i stila, zatim jezična formalizacija stilski markiranih sredstava, ali ne i drugih jezično-stilskih elemenata djela, te izostanak doživljajnog momenta. Radoje Simić u djelu *Uvod u lingvistiku stila* (1993: 7) govori kako je lingvostilistika “neusklađena i nedovoljno sistematizovana mešavina raznovrsnih shvatanja o stilu i da upada u krajnosti”; s jedne se strane pojavljuje direktna i pravolinijska koncepcija koja bez posebnih argumenata fenomen stila smatra izvedenim iz jezičnih zakonitosti, a s druge strane “ispoveda verovanje u apsolutnu slobodu stilogenetike u odnosu na pomenute jezične zakonitosti” i krajnju proizvoljnost u tumačenju pojma stilogenosti.

Navedena kritička stajališta dobrodošla su i veoma važna za ovaj rad jer upozoravaju na nekoliko bitnih odrednica. Prije svega kako svijet književnog

djela/teksta ne možemo izjednačiti s jezikom i stilom, kako lingvostilistika nudi isključivo formalizacijski ispis jezičnih sredstava te kako izostanak doživljajnog momenta kao evidentne emocionalnosti autora ili čitatelja u tekstu postaje bitnom odrednicom jer je strukturalistička paradigma (u koju je veći dio lingvostilistike i uronjen) ionako pokušala dokinuti taj aspekt kroz navedenu jezičnu formalizaciju. S druge strane, apsolutizacija lingvostilističke metode dovodi do proizvoljnosti tumačenja njezina rezultata i nedostataka jasnijih parametara njezina konceptualnog određenja i dosega. Time se potiče promišljanje odnosa naravi jezika *per se* i jezika književnosti kao dviju složenih, nejednoznačnih kategorija.

Ljubica Josić u svojoj doktorskoj disertaciji *Uloga lingvostilističkog pristupa u proučavanju jezika književnog teksta* (2011) temeljito analizira povijest pojma *stil* i hrvatsku lingvostilističku tradiciju i iznosi zaključke o opstojnosti te metode u književnoj analizi. Ističe kako “cilj lingvostilističke analize nije utvrđivanje kakvih pravila uporabe jezičnih konstrukcija u umjetničku svrhu, već opisivanje bogatstva, autorove domišljatosti, kreativnosti u uporabi izražajnih sredstava i ostvarivanje stilogenosti tih izražajnih sredstava i postupaka u kontekstu pojedinoga književnog djela, te se time uvažava neponovljivost, vlastitost književnoumjetničkog stila” (2011: 280). U kasnijem radu *Propitivanje održivosti trovrsnih kriterija lingvostilističke analize književnog teksta* (2013: 244–248) iznosi stajališta o kriteriju otklona, izbora i dodatne stilske obavijesti kao triju temeljnih stilističkih analitičkih paradigmi, te zaključuje:

Ako se kriterij izbora shvati kao izbor iz potencijalnih mogućnosti jezika (jer se u prostoru stvaralačkog može slobodno jezično oblikovati i sukreirati), a kriterij otklona kao nepretkazivost stilema u konkretnome kontekstu govornoga niza, tada lingvostilistička metodologija zadržava konzistentnost i ostaje dobrodošla pomoć u istraživanju piščeva izraza. Ona nudi znanstveni aparat kojim se razgleduju jezično-stilske sastavnice piščeva izraza radi jezično-filološkog komentara (bez interpretacije u estetskome smislu). Tim se komentarom može bolje razumijeti ne samo vlastitost piščeva jezika nego i veza

jezičnoga prijenosa ili ostvaraja ostvarivoga na osi jezično-stilskih sastavnica djela i jezika kao skupa nebrojenih mogućnosti (Josić 2013: 247-248).

Josićino izlaganje također daju poticajne postavke u ovom promišljanju jer strogo razgraničava metodološki doseg lingvostilistike u analizi književnoumjetničkog teksta. To je prije svega veće obraćanje na jezik autora što je nadasve važno u stilističkoj kritici, te nedoticanje domene poetike i estetike djela, već isključivo njegove jezične prirode.

Na temelju ovih izlaganja pokušat ćemo ponuditi prijedlog teorijskog modela za lingvostilističku analizu književnog teksta. Prije svega, protivimo se izravnoj primjeni i apsolutizaciji lingvostilističke metode u analizi djela, također se ograničavamo od korpusa djela koja se mogu proučavati, smatramo kako ne možemo biti isključivo u domeni stilistike želimo li izreći neke suvislije zaključke, ali kategorije drugog područja nastojimo sagledati kroz njihovo stilističko uobličjenje. Riječ je o prilagodbi poetičke i kritičko-estetske metodologije stilistici, ali ne u svrhu nekih većih konceptualnih domašaja, već stvaranja mogućih prolaznih prostora među njima u obuhvaćanju ove bitne, ali ipak za cjelokupnu stilistiku partikularne problematike. Teorijske i metodološke stavke obrazložimo u narednom paragrafu.

3. TEORIJSKO-ANALITIČKI PRIJEDLOG MOGUĆEG MODELA

Naš smo prijedlog sazdali od nekoliko kategorija; prva je strukturalistička formalizacija stilema kao kategorije, specifičan pristup lingvostilističkoj analizi, te utvrđenje retoričkog i izražajnog kao kategorija kritičko-estetske rasudbe prilikom te analize koje prolaze proces stilističke parametrizacije. Primjenjujemo ga isključivo na prozi i poeziji tradicionalne poetike (slobodnije uzevši; proza i poezija do početka 20. st., tj. avangarde)¹, ali tako da osnovna strukturalna poetička načela tih dvaju književnih rodova stilistički

1 Strože i dijakronijski utemeljenije podjele na tradicionalno i moderno u književnosti (pogotovo kad je riječ o poeziji (Friedrich 1989: 17) ticale bi se modernizma i začetaka u baroknom končetizmu, no u ovom slučaju smatramo kako i tradicionalna i moderna poetika (sa svojim nužnim obilježjima, te strukturalnim ograničenjima) pripadaju slogu tradicionalne poetike koja se suprotstavlja avangardnoj poetici kao njezinom strukturalnom, stilskom, semantičkom i estetskom poništenju.

parametriziramo. Stilistička parametrizacija poetičkih, pa i navedenih kritičko-estetskih kategorija, nije puki teorijsko-metodološki formalizam, već opravdanje za jasnije sagledavanje stilistike književnoga teksta koja u trenutku autorove spoznaje dok piše ovaj tekst ne može ići bez prožimanja sa susjednim, dodirnim područjima u cjelovitijem sagledavanju.² Glavna teorijska pretpostavka za održanje ovog prijedloga leži u tezi koja je u novije vrijeme proširena funkcionalnom stilistikom, a ta je da se književnoumjetnički funkcionalni stil, a njime i jezik književnosti, jezik *sui generis* (Silić 2005, Tošović 1988, Jovanović, Simić 2002).

Strukturalistička formalizacija stilema (Mistrić 1987: 23) već je gorespomenuta; on se u bitnom sastoji od aspekta stilematičnosti koje obuhvaća jezično-stilsku jedinicu i stilogenosti koje obuhvaća stilski efekt. Kako stilogenost nije detaljnije i preciznije objašnjena u analizama Jozefa Mistrića iz kojih izvodimo navedene teze, one nam služe isključivo za spomenutu formalizaciju.

Specifičan pristup lingvostilističkoj analizi nalazimo u radu Georgesa Moliniéa (2002: 96–112) koji je definirao stilem kao “karakterizem literarnosti, to jest kao u osnovi neinformativno (pa i funkcionalno) jezično određenje u funkcioniranju teksta” (2002: 98). Nadodaje, kako bi izbjegao fluidan i preširok kontekst definiranja te kategorije, kako je to *jezično određenje koje stvara estetsku vrijednost* (2002: 98). Nadalje, jako je kritičan prema mogućem poopćenju te kategorije i promišljanju njezine naravi u univerzalnim okvirima stilistike.³ Među stileme uvrštava autonomni morfem, spojeni ili statički morfem, leksičku kategoriju sa specifičnom i promjenjivom vrijednošću, suoznaku obvezne asocijacije dvaju elemenata, distribuciju, sintaktički sustav, melodiju, retoričko-tematski odnos, mjesto (u tekstu, ne retorički).

² Ova nas teza navodi na poziciju stilistike kao teorijske paradigme u sagledavanju književnoumjetničkog medija. S obzirom na teorijsku pretpostavku o književnoumjetničkom jeziku kao jeziku *sui generis*, pitanje je koliko stilistika može biti samostalna u takvim istraživanjima, a koliko tek pomoćna disciplina poetike, kritike, estetike. U nemogućnosti davanja nekog jasnijeg odgovora u ovom trenutku, možemo isključivo pokušati sagledati njihove djelomično vidljive teorijsko-metodološke povezne niti i upozoriti na nekritičko ulaženje iz jednog područja u drugo što se očituje u miješanju različitih razina i davanju počesto dojmljivih, ali nedovoljno teorijski utemeljenih rješenja.

³ Ova je Moliniéova teza izrazito poticajna za promišljanje osnovnih stilističkih kategorija i s njome se itekako slažemo, no skeptični smo prema uvrštenju stilema među kategorije literarnosti i estetičnosti teksta s obzirom na da je riječ o razlici dviju paradigmi i uvjerenju kako su literarnost i estetičnost znatno složenije kategorije koje uključuju stil kao jedan sloj teksta u svoje razmatranje.

Genezu stilema vidi isključivo relacijski kroz semantičko međudjelovanje istih ili različitih elemenata. Definiravši stilističko polje kao ukupnost mogućih materijalnih ulaza na gradilištu literarnosti, izdvaja jezične materijale kojima se gradi stil. To su leksija, obilježja, distribucija i rečenica, te figure. Leksija obuhvaća leksik kao strukturalistički shvaćen entitet pri čemu označeno sadrži denotaciju i konotaciju. Denotacijska komponenta sadrži analizu semova u sličnim tekstovima i izotopijama, a konotacijska konkretni ili apstraktni karakter, odnos animatnosti, dijalektiku sinonimije, registar leksije, pejorativni i amelioracijski aspekt, specijalizirani rječnik, razina (visoki, niski, srednji stil). Obilježja su sintaktičko-semantički definirana kao odnos glagola i imenice, te pridjeva i imenice. Distribucija i rečenica sagledavaju se intrasintagmatski i suprasintagmatski s posebnim osvrtom na inverziju i disjunkciju pri čemu se u inverziji obraća pozornost na stilistički najplodnije primjere odnosa atributa i subjekta, a u disjunkciji na odnosa subjekta ili predikata s pripadnim dopunama. Što se tiče figura, one se sagledavaju kao makrostrukturalni i mikrostrukturalni entiteti.

Izdvajanje stilema po navedenim Moliniéovim postavkama, prati njegovo ispitivanje u kritičko-estetskim koordinatama dvaju entiteta. Te su koordinate približno određenje retoričkog i izražajnog. Kako se navedeni entiteti počesto prostora subjektivne čitalačke, kritičarske i interpretatorske sprege samog autora, tj. njegovih analitičkih kompetencija i kritičarsko-estetske senzibilnosti, u toj se domeni ne možemo odvažiti na neku jasniju znanstvenu analizu. Navedene ćemo entitete približno stilistički parametrizirati u svrhu dohvaćanja onoga što želimo donijeti ovim modelom. Retoričko ne utječe bitno na stil, dok se izražajno bitno dohvaća stilskeg opisa upotpunjujući ga ili čak šireći koordinate njegove opstojnosti. Unutar retoričkog možemo izdvojiti dva stilska postupka, a to su ornamentalizacija i hipertrofija. Ornamentalizaciju definiramo kao *ukrasnu funkciju koja nema isključivo formalni karakter, a smisao dobiva na višim semiotičkim razinama* (Simić 1998: 45), dok se hipertrofija dobiva uporabom hiperbole i detektira kao prekomjerno povećanje već hiperboličkog opisa. U ovom modelu ornamentalizaciju smatramo *repetitivnom pojavom raznih varijanti jednog ili približno jednog stilema jednake stilogenosti*, a hipertrofiju *intenzifikacijom značenja istih stilema bez stilogenog učinka*.⁴ U izražajno ubrajamo tehnički

4 Autorove radne definicije

termin *semantičko-stilske ekstenzije* kao *semantizacijskog postupka* u kojem *stilem širi svoje polje djelovanja i proširuje interpretacijske i recepcijske osi samog teksta*.

S obzirom da se, kako smo kazali, orijentiramo na tradicionalnu poeziju i prozu, njihove strukturne poetičke elemente koji postoje u svim tradicionalnim opisima retorike, stilistike i narativne morfologije iznosimo kroz približnu stilističku parametrizaciju. Tako, u poeziji izdvajamo lirski subjekt, figure, predmetnotematski i idejnotematski sloj, a u prozi autora, pripovjedača, lik, pripovijedanje, opis, dijalog, monolog, unutarnji monolog i komentar. Lirski se subjekt pojavljuje kao derivat poetskog teksta (entitet stvoren tekstom), figure se opisuju kroz mikro- i makrostrukturalnu rešetku, predmetnotematski sloj pretpostavlja motivsku analizu i stvaranje metaforičkih grozdova⁵, a idejnotematski sloj približno određenje metafore pjesme. Autor, pripovjedač i lik podrazumijevaju svojstvene glas u tekstu, ton i odnos prema pripovjednoj građi, a pripovijedanje, opis, dijalog, monolog, unutarnji monolog i komentar lingvostilističku strukturu, jakobsonovsku dominantu i pripadnu figuraciju

4. PROVJERA MODELA

Navedeni ćemo model provjeriti na pjesmi Vesne Parun *Pećina s izvorom i cvijetom* (1955: 23-24) i ulomku priče *Kako je Potjeh tražio istinu* Ivane Brlić-Mažuranić (1985: 13-14).

⁵ Metaforički grozd tehnički je termin tekstualnog usustavljenja pjesme i predstavlja sintagmatski ili rečenični spoj sastavnica koji se približno kroz jakobsonovsku tezu o poeziji kao metafori definiraju kao svojstvene mikrometafore pjesme, dok se kroz idejnotematsku os projicira makrometafora pjesme. U pripadnim ih analizama označavamo: m (mikrometafora) i M (makrometafora (Lemac 2019a: 345))

PEĆINA S IZVOROM I CVIJETOM

Jesam li sjećanje u kamenu
ili patnja koja se odmara?

K meni stižu mnogi beskućnici
koji ne čuju godišnja doba,
jer u ovoj pustari raste
samo jedan bezimni cvijet
posrednik između vas i mjeseca
i pokazuje zalutalima
tragove magarca u pijesku
a žednima raspuklinu
gdje se je stijena nekoć davno
sažalila nad putnicima.

Ovamo stižu sa četiri strane svijeta
oni koji misle da su nesretni,
i drugi podjednako ubogi
koji ne znaju što bi nazvali srećom.

Oni se napiju. Otpočinu
i krenu dalje pognuvši leđa
kao da razgovaraju sa zločincem.

A ja ostajem opet sama
i gledam sjenke kako se udaljuju
uznemirujući obzorje.

Neke od njih zaboravljam odmah
a druge pamtim. Oni me ispunjavaju
tamnom čežnjom nerazjašnjivo
kao što je nejasno rasteenje cvijeta
na bespuću između zemlje i neba.

I misleći na njih postajem
još više golet i još više stijena.
Sjećanje koje tješi kamen
i patnja koja ne može otpočinuti.

Ova je pjesma iz Paruničine intimističke ljubavne zbirke *Crna maslina* (1955), ispovjedne je tematike i tona, a u diskursnostilističkoj razradi Paruničine poezije pripada diskurzu intimističkog relacioriranja prema Drugome u kojima se pripaja poddiskurzu žalovanja koje se definira frojdističkim kategorijama i pripadnim stilskim strukturama (Lemac 2015: 149-150).⁶ Pjesma je izvedena jastvenim govorom ispovjednog lirskog subjekta koji svjedoči ljubavnu patnju. Unutar tog poetskog govora razvijaju se snažne hiperboličko-metaforičke dionice kojima se tema patnje izrazito stilizira. Ona se proteže jastvenim govorom, tj. samopredstavljačkim (autolegitimacijskim) diskurzom (Lemac 2019b: 40) i spominjanjem stranaca kao Drugih (mogućih izgubljenih partnera ili ljubavnika) koji se pojavljuju kao nevidljivi akteri lirske komunikacije. Tablično ćemo ćemo stilski obilježena mjesta i odrediti njihovo približno značenje za stilsku strukturu pjesme.

STILSKI OBILJEŽENO MJESTO	OPIS MJESTA U STILU PJESME
<i>sjećanje u kamenu</i>	atributna sintagmatska metafora za patnju
<i>beskućnici</i>	leksemska imenička metafora za muškarce
<i>čuti godišnje doba</i>	poetska rečenica za prepoznavanje ljubavne zrelosti
<i>pustara</i>	leksemska imenička metafora za usamljenu lirsku junakinju
<i>jedan bezimeni cvijet</i>	atributna sintagma za ljubavnu povezanost
<i>posrednik između vas i mjeseca</i>	poetska rečenica za metaforu cvijeta
<i>tragovi magarca u pijesku</i>	atributna sintagma za prolazeće vrijeme

6 Diskurz intimističkog relacioriranja prema Drugom definira se kao “relacioniranje prema Drugom u kontekstu intimističkih situacija nastaje iz snatrenja o žuđenom Drugom, odbačenosti od Drugog ili uprisutnjenju izgubljenog Drugog. S obzirom na tip relacije, semantičko se polje diferencira na diskurz žalovanja, diskurz melankolije i fantazmatski diskurz koji pokazuje dvije pojavne realizacije: fantazmatsko oblikovanje Drugog i fantazmatske slike” (2015: 144). Psihoanalitički kontekst danih kategorija nalazimo u teorijama Sigmunda Freuda i Julije Segal, a njima također pridodajem i diskursnostilistički kontekst koji je primaran u navedenoj studiji. Specifično, diskurz žalovanja počiva na “tematskom sloju vezanu za unesrećenost i ljubavnu odbačenost, stilsko-semantički sloj podrazumijeva Drugog kao aktera lirske komunikacije koji je impliciran kontekstom, ne tematizira se, već se sama patnja prouzročena njegovim gubitkom oblikuje metaforičko-hiperboličkim slikama” (2015: 145).

<i>raspuklina</i>	leksemska imenička metafora za lirsku junakinju
<i>stijena</i>	leksemska imenička metafora za lirsku junakinju
<i>četiri strane svijeta</i>	atributna sintagma za sveprotežnost ljubavi
<i>zločinac</i>	leksemska imenička metafora za lirsku junakinju
<i>sjenke</i>	leksemska imenička metafora za muškarce
<i>obzorje</i>	stilski obilježen leksem sufiksadni morfemom -je
<i>tamna čežnja nerazjašnjivo kao što je nejasno</i>	usporedba za unutarnje stanje lirske junakinje
<i>rastenje cvijeta / na bespuću između zemlje i neba</i>	metafora za čudo
<i>golet</i>	leksemska metafora za lirsku junakinju

U pjesmi postoji nekoliko mjesta kojima se leksemski mjesta u kojima se poetski imenuje lirska junakinja. U njima (*pustara, raspuklina, stijena, zločinac, golet*) postoje izvjesne minimalne semantičke preinake gdje leksemsko mjesto *zločinac* označava otuđenost lirske junakinje od svijeta. Sve se leksemske metafore tradicionalno-poetske provenijencije. Njihova konotativna značenja u odnosu prema metafori pjesme približno su slična i možemo ih vezati za značenje ostavljenosti, daljine i nedodirljivosti. U kritičko-estetskim koordinatama pripisujemo ih retoričkom polu, tj. polu ornamentalizacije lirskog iskaza upravo zbog navedenih zaključaka. Leksemske imeničke metafore za muškarce (*beskućnici, sjenke*) otvaraju semantičko polje onih koji su također ostavljeni i u patnji, ali i tijekom vremena dolazeći i odlazeći. Iz tih konotacija prema metafori pjesme oni bogate njezin sadržaj. Pripisujemo ih polu izražajnog, tj. semantičkoj ekstenziji sadržaja junakinjine patnje vezane za njezine uzročnike. Patnja, ljubavna zrelost i unutarnje stanje vezani su za lirsku junakinju i izraženi sintagmatskim ili rečeničnim mjestima *sjećanje u kamenu*, čuti godišnja doba i *tamna čežnja*. Time se u zoni emocionalne stratifikacije lirske junakinje pojavljuju konotativni slojevi vječnosti (*sjećanje u kamenu*), promjene vanjskosti i nutarnjosti bića (čuti godišnja doba) i siline

neizvjesnosti (*tamna čežnja*). Svako od navedenih mjesta pripisujemo polu izražajnog, tj. semantičkim ekstenzijama upravo zbog širenja konotativnog polja same metafore pjesme. Ljubavna se povezanost sintagmatski imenuje *jedan bezimeni cvijet / posrednik između vas i mjeseca* u kojem se simulira konotacija daljine i neproničnosti pri čemu se zbiva dvostruka metaforizacija koja motivskom izmjenom ulazi u polje izražajnog i semantičkom ekstenzijom širi makrometaforičko polje pjesme. Atributna metafora *tragovi magarca u pijesku* stilogeni je prikaz prolazećeg vremena (polje izražajnog i semantička ekstenzija). Metafora *nejasno rasteenje cvijeta / na bespuću između zemlje i neba* koja označava čudo koristi tradicionalno-poetske motive cvijeta, bespuća, zemlje i neba koji su povezani s općim mjestima koja imaju minimalno konotativno uzdizanje, stoga je pripajamo retoričkom, tj. polu ornamentalizacije. Leksem koji je stilski obilježen sufikslnim morfemom (*obzorje*) također nema značajnu stilsku funkciju osim one retoričke (ornamentalizacija) kao i metafora *četiri strane svijeta* koja koristi vrlo jednostavnu konotaciju za sveprotežnost, tj. razdaljine subjekta od Drugog.

KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU (ulomak)

Ele, jednog jutra zamislio bijes novu dangubu. Popeo se on navrh stijene, na kojoj bijaše strma vododerina u kamenu, zajašio glatki klipić i spustio se po vododerini kao munja. Omili bijesu odmah ta igra kao nijedna druga, te mu se prohtije društva za nju. Uze on dakle travu i zazviždi u travu preko stijene i šume, a ono iz grmlja, iz kamenja, iz rakite i šaša, dotrkaše, dođipaše sve mali bjesovi kao onaj prvi. On njima zapovijeda, a oni svaki uhvatiše po klipić, pa na stijenu. Pa da vidiš kako sjedoše na klipiće, te kad poletješe niz vododerinu! A bilo ih je svake ruke i svakog plemena bjesovskoga. Crveni kao crvendaci, zeleni kao zelembaći, rutavi kao janje, golišavi kao žabe, rogati kao puž, šušati kao miš. Takvi oni lete niz vododerinu na svojim klipićima, kao luda vojska na ludim konjima. Lete niz stijenu, jedan drugom za petama i ne zaustavljahu se do pol zaravanka, gdje ležaše velik kamen, sav obrastao mahovinom. Tu se zaustavljahu na mahovini te se od velikog zamaha i puste ludorije koprcaju jedan preko drugoga.

Navedeni je ulomak oblikovan pripovijedanjem i opisom. Pripovijedanje koristi glagolska vremena za prošlost (aorist (*omili*) i imperfekt (*zaustavljahu*)) kao element dočaravanja davnog, bajkovnog vremena, stilski obilježene oblike definirane u morfostilistici hrvatskog jezika (Silić 1972: 78 – dijelni genitiv (*društva*) i neodređeni oblik pridjeva (*velik*) kao sustav jezično definirani tipova.

U lingvostilističkoj strukturi ovog ulomka razvijena je morfološka (glagolska) paradigma (*zazvižditi, dotrkati, dođipati*), disjunkcija rečeničnih sastavnica (P+S (*zamisli bijes, popeo se on, uze on*), At+O (*plemena bjesovskoga*)), usporedbe (*crveni kao crvendaći, zeleni kao zelembaći, rutavi kao janje, golišavi kao žabe, rogati kao puž, šušati kao miš*) i morfološki raritetni oblici umanjenice (*zaravanak*) i neologizam (*danguba*).

Glagolima (*dotrkati, dođipati*) postižu različite konotacije kretanja, tj. trčanja, tako da ih možemo pripisati izražajnom polu i semantičkoj ekstenziji opisa kretanja bjesova. Disjunkcije rečeničnih sastavnica pokazuju generičku strukturu takvog pripovijedanja, stoga su u polju retoričkog. Usporedbama se u kumulativnoj dionici povećava distribucija karakteristika bjesova, tj. značajno semantički širi opisna paradigma, stoga su u polju izražajnog. Raritetni oblik umanjenice i neologizam u retoričkom su polju jer samo imenuju određene entitete i dio su generičke strukture tog pripovijedanja.

5. ZAKLJUČAK

Ovim smo radom nastojali ukazati na višedimenzionalnost definiranj stilske obilježnosti u književnom tekstu. Pod višedimenzionalnošću podrazumijevamo procjenu stilskog učinka unutar poetičkih strukturnih slojeva poezije i proze koji su temeljne kategorije recepcije i interpretacije književnog teksta. Ta procjena stilskog učinka zbiva se u koordinatama retoričkoga i izražajnog približnom minimalizacijom tih kategorija dobivenom preko stilističke rešetke. Prije svega, kategorija stilske obilježnosti, prvotno prisutna u jezičnom opisu, prenosila se u književnomjetničko polje aplikativno i nekritički, bez naročite teorijske argumentacije i osjećanja kako je književnomjetnički medij drukčija jezična tvorevina. To se jasno može pripisati tadašnjoj nedovoljnoj istraženosti stilistike književnomjetničkog

medija. S druge pak strane, u ovom smo radu naznačili kako se moramo teorijski ograničiti na tradicionalnu poetiku jer jedino u njoj možemo operirati ovom kategorijom. Što se tiče avangardne i postmodernističke poetike, u njoj je ova kategorija, ovako definirana, manjakava i nalaže temeljitu redefiniciju. To je prije svega zato što se stilske jedinice avangardne i postmoderne poetike pojavljuju u alinearnom slijedu i što semantički slojevi postaju bitan faktor odčitavanja silnih stilskih mnogostrukosti. Ovaj načelni prijedlog puta definiranja stilske obilježenosti u književnom tekstu u prozi pokazuje donekle jednoznačna rješenja, dok u poeziji i dalje donekle zapinje o semantičke mnogostrukosti. To se prije svega očituje u opisu stilskog mjesta kao odčitavanja semantičkog, tj. sadržajnog sloja za koji osim teorijske osviještenosti treba mnogo kritičke osjetljivosti i razboritosti. To samo govori koliko je granica stilistike i kritike vrlo porozna i nejednoznačna. S druge strane, ta nam teza signalizira koliko je određenje i procjena stilskog učinka nekog jezičnog elementa subjektivna i koliko je još uvijek, unatoč brojnim razvijenim teorijskim i metodološkim shemama, subjektivizam jedan u nizu parametara određivanja stila.

IZVORI

Brlić-Mažuranić, Ivana (1985), *Priče iz davnine*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Parun, Vesna (1955), *Crna maslina*, Društvo književnika Hrvatske, Zagreb.

LITERATURA

Bogdan, Zlata (1977), *Aorist u romanima Mirka Božića*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.

Čunčić, Marica (1980), *Stilematika Kolarove proze*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.

Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva (ur. Rikard Simeon) (1969), Matica hrvatska, Zagreb.

Friedrich, Hugo (1989), *Struktura moderne lirike*, Stvarnost, Zagreb.

Josić, Ljubica (2011), *Uloga lingvostilističkog pristupa u proučavanju jezika književnog teksta (doktorska disertacija u rukopisu)*, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.

Josić, Ljubica (2013), "Pitanje održivosti trovrtnih kriterija lingvostilističkog pristupa književnom tekstu", *Studia Slavica Savariensia*, 1-2, str. 244-248.

Lemac, Tin (2015), *Autorsko, povijesno, mitsko*, Biakova, Zagreb.

Lemac, Tin (2019a), "Semantičko-sintaktički preduvjet stilističkom ustroju pjesme kao teksta", *Sadašnjost i budućnost stilistike* (zbornik radova s Međunarodne stilističke konferencije, Moskva), str. 395 – 398.

Lemac, Tin (2019b), *U ime autora*, Biakova, Zagreb.

Mistrík, Jan (1987), *Štylistika*, SPN, Bratislava.

Molinié, Georges (2002), *Stilistika*, Ceres, Zagreb.

Pranjić, Krunoslav (1968), *Jezik i književno djelo*, Školska knjiga, Zagreb.

Pranjko, Ivo (2005), *Jezik i beletristika*, Disput, Zagreb.

Radenković, Ljubiša (1974), *Lingvostilistika i strukturalizam u nauci o književnosti i nastavi književnosti*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.

Samardžija, Marko (2003), *Piščev izbor*, Pergamena, Zagreb.

Silić, Josip (2005), *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb.

Simić, Radoje (1993), *Uvod u lingvistiku stila*, Unireks, Nikšić.

Simić, Radoje (1998), *Opšta stilistika*, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd.

Simić, Radoje – Jovanović, Jelena (2002), *Osnovi teorije funkcionalnih stilova*, Jasenbook, Beograd

Sović, Ivan (1982), *Jezik Janka Leskovara*, Školske novine, Zagreb.

Tošović, Branko (1988), *Funkcionalni stilovi*, Svjetlost, Sarajevo.

(Re) defining the style markers in literary text

Summary: In this paper we discuss about category of style marks in literary text. This category was primarily noted in linguistic stylistics and refers to the status of one linguistic element which is in deflection of the grammatical norm of some language. Her application and formalization in literary stylistics are in the middle of some very problematic points which we discuss in this paper. After discussion of legitimacy and possibility of this analytical method in literary stylistics, we propose theoretical model in which we redefine this category and use it in analysis of literary text. Theoretical and methodological frame of this paper is based on linguistic stylistics, literary stylistics, poetics, stylistic critic and esthetics.

Key words: stylem, linguistic stylistics, literary stylistics, analytical method, rhetoric, expressiveness

Salim Ljuma — Ying